

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies nonus et decimus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1925

Passio Isbozetæ Hiberica

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72556](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72556)

A

D

PASSIO S. ISBOZETAE

E codice Sancti Lazari Venetiarum 225³³. Cf. Comm. praev. num. 18-20.

Վկայաբանութիւն սրբոյն
Յիզաիբուզայ :

Passio sancti Isbozetæ (1).

1. Ընդ ժամանակ թագաւորութեանն խորթութեան որդւոյ կաւասայ արքային Պարսից՝ առաւել զօրացեալ¹ լինելը խոստովանութիւն որ առ Քրիստոս, եւ ոչ սակաւք նաճատակեցան յաշխարհին Պարսից եւ ի գրան արքունի : Յորում ժամանակի այր ոմն Մախո՛՛՛ մոգ՝ ի նորին աշխարհէ, ի գաւառէն որ կոչի Քերշապուհ, ի գեղ՛՛՛ որոյ անուն Քունարաստան, որոյ ծնողքն պաշտօնեայք էին կրակի, եւ ինքն ի մանկութենէ մոգութեամբ վարժեալ : եւ էր զօրաւոր իրատու եւ գիտութեամբ ճրագաշարիցն եւ խորհրդով իմաստուն : Մա ի գիտութեանն իմեքէ ի բանակս թագաւորին հասանելը, եւ պատահէր չարչարանաց սուրբ վկայի ուրումն՝ որում անուն էր Գրիգորիոս : ճրագացեալ ընդ համարձակութիւն նաճատակին, եւ զճաւատոց բարոք նախանձն³ նախանձեալ՝ ասէ ի սրտի իւրում. « Տէր Աստուած քրիստոնէից, նայեաց յիս եւ ցոյց ինձ ճանապարհ որով գնացից, եւ բաց ինձ գունդ որդմութեան ընդ նաճատակի քում, զի արժանի եղէց արքայութեան⁴ քում, որ Տէրդ ես երկնի եւ երկրի : »

1. Regnante Chosroe Cabadis filio rege Persarum magis invalescere coepit (2) confesso Christi neque pauci in Persarum terra et in ipsa adeo regis aula herorum mortem obierunt. Tunc temporis fuit homo quidam Machos nomine ex illa terra, e regione quae dicitur Pirsabora (3) et vico cui nomen Qunarastan (4). Huius parentes ignis erant ministri. Ipse autem inde ab infantia in magorum religione fuerat exercitatus; consilio valens erat, in ignicolarum doctrina peritus ac mente prudens (5). Qui casu quodam ad castra regis advenit ibique sancti cuiusdam martyris supplicio interfuit, cui nomen erat Gregorius. Attonitus herois audacia, eiusque fidem pio studio aemulatus, in pectore dixit: « Domine, Deus christianorum, respice me; notam fac mihi viam qua incedam (6); reclude mihi, sicut et heroi tuo, misericordiae tuae ianuam, ut regni tui dignus efficiar, qui Dominus es caeli et terrae. »

Machos magus

Gregorii martyris exemplo

1. —¹ գայրացեալ cod.; cf. Comm. praev. num. 24, supra, p. 202. —² hic et in sequentibus corr. ex մախոյ. —³ post նախանձն, 'hancellatum. —⁴ rescript. in verbis: ընդ նաճատակի cancellatis.

(1) Graece: Sosithei; cf. Comm. praev. num. 17, supra, p. 200. — (2) Codex manifesto errore: magis ardens facta erat. — (3) Vide Comm. praev. num. 2, supra, p. 191, annot. 7. — (4) Ibid., annot. 8. — (5) Nisi intellegendum est: in mysteriis consultus. — (6) Ps. 142, 8. Haec paganus loquens inducitur, utique cum facillimè venia legentium.

C

F

PASSIO S. ISBOZETAE HIBERICA

E codice laurae Hiberorum Althonensis 57, ad fidem editionis Alexandri Khakhanov. Cf. Comm. praev. num. 25.

Mensis iulii die XXVIII. Passio sancti Isbozetæ (1).

1. Regnante Chosroe, Cabadis filio, rege Persarum (2), magis splendebat atque invalescebat fides christianorum; neque pauci fortitudine claruerunt in Persarum terra ad portam regiam. Fuit autem aliquando homo quidam, cui nomen erat Mahaşot, in eadem terra Persarum, e vico qui dicebatur Knarastan. Huius quidem parentes erant ignis ministri (3); ipse autem inde ab infantia doctrinam magorum didicerat, (in qua) maxime omnium proficiebat; ab ignis ministris institutus fuerat: erat enim ingenii acumine praeditus. Hic quondam cum ad castra regis venisset, casu quodam factum est ut torqueretur aliquis e martyribus, qui dicebatur Gregorius. Attonitus viri fortissimi audacia, eique praeclara quadam aemulatione animo invidens dixit: « Domine Deus christianorum, respice me; doce me viam qua incedam, mihiq;e pariter misericordiae ianuam reclude, sicut electo huic tuo, ut dignus efficiar regno tuo, qui Dominus es caeli et terrae. »

Psalm. 142, 8.

(1) Izid bozid. — (2) (regnante - Persarum) haec verba in codice cum lemmate continuantur. — (3) Vel cultores.

2.

A 2. Իսկ ի նմին գիշերի տեսիլ պատկերի
 երեւեր նմա, որպէս թէ լինէր ինքն ի
 սուրբ եկեղեցւոյ, եւ այր ոմն սպիտա-
 կազգեստ երեւեալ նմա ստէ. « Երանելի
 ես գու, զի այսպիսի լուսաւոր եկեղեցւոյ
 եղեր արժանի. եւ հաւատասցես յայսմ հե-
 ստէ յԱստուած յարարիչն երկնի եւ եր-
 կրի¹ եւ յՈրդին համազօր եւ ի Հոգին
 համագործ, եւ ուսցիս զայդ յաւանդու-
 թիւնէ սրբոյ աւետարանին: » Եւ զար-
 թուցեալ իմացաւ զտեսիլն, եւ հաւա-
 տաց բոլորով սրբաւ եւ ստէ. « Աստուածն
 քրիստոնէից է ճշմարիտ Աստուած. » Եւ
 յայնմ հետէ զլճամբ ունէր զմոզութիւնն:
 Գայր անտի յաշխարհն Սիւնեաց, պարա-
 պելով յունիկոլութիւն գրոց սրբոց. եւ
 լեալ անդ սակաւ ամիսս հասանէ ի Հայս.
 եւ եկեալ յԱյրարատ գաւառ՝ բնակէր
 B յաստանին Հայոց ի Գուին, յարեալ ի մագ-
 սուրան² Հայոց համակարի, որում անուն
 էր խորով Պերոզ. եւ արճամարհանօք
 զմոզութիւնն անցուցանէր: Եւ լինէր ի
 ձմեռային ժամանակի, ի մեհականին,
 ըստ Պարսկաց ամսոյ սկիզբն, եւ ըստ
 սովորութեանն իւրեանց զոհս արտէզ մա-
 տուցանէին հրոյն յապարանս համակարին:

2. Eadem nocte, mirabile somnium ei visum
 est, quasi ipse in sancta ecclesia adesset, atque
 homo quidam alba veste indutus ei se ostendens
 ad eum diceret: « Beatus es tu, qui tam illustri
 ecclesia factus sis dignus, et deinceps fidem ha-
 biturus sis Deo creatori caeli et terrae, et paris
 cum eo potestatis Filio et aequalis virtutis Spi-
 ritui. Haec e sancti evangelii traditione fac per-
 discas. » Expergefactus somnium intellexit; cre-
 dere toto pectore coepit, et dixit: « Deus chris-
 tianorum verus est Deus. » Et exinde de mago-
 rum religione addubitavit. Itaque illinc in
 terram Sunitin (1) migravit; ubi sacrorum li-
 brorum auscultationi se dedit. Paucos ibi
 menses commemoratus, in Armeniam perrexit; et
 cum in pagum Airarat (2) pervenisset, Dubion (3)
 in Armeniorum urbe praecipua habitavit, inter
 magos ascitus alicuius Armeniae synarchi (4),
 cui nomen erat Chosroes Peroz, at magorum re-
 ligionem nihil curabat. Contigit autem hiberno
 tempore, mense mehecan, in principio mensis
 secundum Persas, (eos) more suo impurum (5)
 sacrificium igni offerre in aedibus synarchi. Bea-
 tus quoque Machos inter eos turpi ludo (6)
 aderat, oris vinculum (7) gerens. Porro flamma
 ex adipe assurgens (8) ad domus lacunar per-
 venit idque incendit. Magi autem qui ad sacrifi-
 candum convenerant, conati sunt ignem restin-
 guere (9), neque potuerunt et foras se proprien-
 tes rem nuntiaverunt. (Tum) qui chiliarchus (10)

PASSIO
et illus-
tratione
divina

ad fidem
allicitur.

Dum
magorum
sacris
interest,
vin
incendii

2. — ¹ երկնի cod. — ² որումս cod.

(1) Vide Comm. praev. num. 3, supra, p. 192, annot. 10. — (2) Constans usus fuit apud Armenios ut regio Airarat « pagus » appella- retur, non provincia. Quae ratio fuerit huius nominis exponit HÜBSCHMANN, Armenische Ortsnamen, t. c., p. 279 et seq. — (3) Vide Comm. praev. num. 4, supra, p. 193. — (4) Ibid., num. 5, p. 193-94. — (5) Sic noster Hiberus, qui pro աղեզ, legit աղեհ. De hoc glossemate obscuro diximus in Comm. praev. num. 6, supra, p. 194, cum annot. 4. L. ALISHAN existimat eo signifi- cari oleosum quemdam liquorem, qui adhiberi solitum esset quo ignis sacer vehementius arderet. Հայ ազգասուսմ, t. I, p. 467, annot. 3. Cf. Strabonis testimonium infra, annot. 8. — (6) Proprie: fabulae vel proverbio. Verti etiam potest et fortasse verius: mysterio, vel arcano; quasi oscitante ab armenio redditum fuisset syria- cum ἵβη. — (7) Verbum e verbo: capistratus vel ore alligatus. Nempe induerat Machos velum illud dictum pridem pallidiana, deinde pēnōn, hodie padam, quo magi Persarum in sacris faciundis labia naresque contegere sole- bant. Strabo geographus, qui cultores ignis (πυ- ραίθους) in Cappadocia ipse viderat, eorum cae- rimonias describendo haec refert: ἔστι δὲ καὶ πνευθεῖα, σκεοὶ τινες ἀεζώλογοι· ἐν δὲ τούτοις μέσσοι βρωμῆς, ἐν ᾧ πολλή τε σποδός, καὶ πῦρ ἀσβεστον φυλάττουσιν οἱ Μάγοι καὶ καθ' ἡμέραν δὲ εἰσιόν- τεσ, ἐπαύουσαν ὄραν σχεδόν τι πρὸ τοῦ πυρός τὴν δέσμηρ τῶν ῥάβδων ἔχοντες, τιάρας περιζέμενοι

πλωτὰς καθεικνίας ἐκατέρωθεν μέχρι τοῦ καλύπτειν τὰ χεῖλη τὰς παραγναθίδας. Geographia, l. XV, ed. MEINEKE (Lipsiae, 1898), p. 1022. Cf. A. V. WILLIAMS JACKSON, Die Iranische Religion, in Hand- buch der Iranischen Philologie, t. c., p. 702; et C. DE HARLEZ, Avesta, livre sacré du Zoroastrisme, in Bibliothèque Orientale, t. V (Paris, 1881), p. CLXX-CLXXI; ubi et velum de quo agitur delineat- um reperies ex descriptione Abrahami Anquetil- Duperron. Huius etiam verbis ritum qui hodieque servatur ab Indiae ignicolis descripsit J. MÉNANT, Les Parsis, in Annales du Musée Guimet, t. c., p. 104 et seq. Imago veli padam, p. 70. De no- mine, Chr. BARTHOLOMAE, Alliranisches Wör- terbuch, p. 830-31. — (8) ..θόουσι, τῷ μὲν πυρὶ προστιθέντες ξηρὰ ξύλα τοῦ λέπουσ χωρὶς πυρὸς ἐπιτιθέντες ἄνωθεν. STRABON, l. c., p. 1021. — (9) Etsi satis languide ista duo membra coniunc- ta sunt, crederes in archetypo haec ἀντιθετικῶς opposita fuisse ad ludificandos Persas, qui ignem opprimere vellent ad quem adorandum conve- nerant. — (10) Cf. glossam HESYCHII. Ἀζαραπα- τεῖς οἱ εἰσαγγελεῖς παρὰ Πέρσαις. In Perside quidem hazārapat sive hazārabedh κατ' ἐξοχὴν erat supremus magistratus civilis. Cf. CHRISTENSEN, op. c., p. 32. Novi Testamenti interpretes ar- menii հապարապետ reddunt pro χιλιάρχο (Mc. 6, 21; et al.); ἐπιτρόπῳ (Lc. 8, 3; Gal. 4, 2); οἰ- κονόμῳ (1 Cor. 4, 1 et al.). HÜBSCHMANN, Ar- menische Grammatik, p. 174.

2. Hac ipsa nocte visum ei ostensum est quasi ipse adesset in sancta ecclesia homoque sibi
 appareret alba veste indutus, qui dixit ei: « Beatus es tu, qui tam illustri loco dignus factus es, ut
 perillum ei crederes qui fecit caelum et terram, ac Filio eius unigenito et Spiritui Sancto eius consub-
 stantiali, qui cum eo fecit universa. Tu vero abi atque e sancto evangelio haec discito. » Experge-
 factus igitur visum intellexit et toto animo credens in animo secum dixit: « Deus christianorum
 verus est Deus. » Et ex eo tempore de magorum religione dubitare coepit. Illinc migravit in terram
 Sunitin (1) et librorum divinorum auscultationi se dedit. Paucos dies ibi commoratus, inde per-
 rexit in terram Ararat (2), Dubion (3) in Armeniae urbe praecipua consedit, et ad magum quemdam

(1) Sivnielisa. — (2) Araratiss. — (3) Dvins.

Ե

PASSIO

Եւ երանելին Մախոյ կայր ընդ նոսա յառակի, սնդեալ զբերանն : Եւ բարձրացեալ բոցն ի ճարպոյն, հասանէր ի զարաւանդակ տանն եւ բորբոքէր : Իսկ մոզուցն ժողովեալ զգոհելն՝ զհօրն փութացան շիջուցանել, եւ ոչ կարացին. եւ արտաքս րնթացեալ պատմէին զիրան : Եւ որ հազարապետն էր Հայոց՝ Իրրեւ Լուա զձայն ամբոխին, փութապէս հասանէր ի զուսն եկեղեցոյն, ստիպէր զպաշտօնեայն առնուլ զսուրբ խաչն եւ բերել յապարանն, զի թերեւս մերժեցայի հօրն. որ սա նեղութեանն ակամայ հաւատայր : Եւ սպասաւորացն առեալ զնշանս սուրբ խաչին՝ արագ հասանէին ի տեղին. եւ հասեալ յանդիման ապարանիցն սուրբ խաչն, եւ բոցն տարածեալ շիջանէր առ հասարակ : Այս մեծ նշան եղև պատուական սուրբ Խաչին յաշխարհիս Հայոց՝ ի խնդութիւն բարեպաշտից եւ յամօթ կապալաշտութեան : Եւ տեսեալ կնոջ համակարին՝ մեծ գոհութիւն առաքէ սպասաւորաց սրանչեւագործ սուրբ Խաչին : Իսկ երանելին Մախոյ իմացեալ զայսպիսի սրանչելիս, զուսն որովք հրամայէր՝ ջարդեալ ի բոց ընկեցոր, նոյնպէս եւ զբերանն կապն. եւ մատուցեալ առնոյր զբուրվան խոսեկս առաջի սրբոյ խաչին, եւ յայտնէր զհաւատսն զոր ունէր ի Քրիստոս. եւ յուզարկելով զպատաւորս խաչին ասէր. « Խնդրէք յԱստուծոյ փան իմ, զի եւ ես քրիստոնեայ եմ : » Եւ տեսեալ մոզուցն՝ ասենցնաւ. « Ընդէր զայդ իշխեցիք առնել : » Ասէ երանելին : « Ես ի բազում ժամանակաց հաւատացի քրիստոնէից, եւ խղճի մոզէի. բայց արդ յայտնապէս քարոզեմ զհաւատս որ ի Քրիստոս, եւ այլ ոչ ես սպասաւորեցից հրոյ, զայդ ամենայն զարմանալիս տեսեալ : »

erat Armeniorum, audito turbæ clamore, ad D
ianuam ecclesiae confestim accurrit atque mi-
nistros sanctam crucem ad aedes (illas) assump-
tam deferre coegit, si forte ignis ea depelleretur :
quippe urgente angustia credebatur invitus. Ita-
que ministri assumpto signo sanctae crucis, ad
locum festinanter se contulerunt. Cum autem
in conspectum aedium advenirent, flamma iam
late propagata penitus exstincta est. Quod in-
signe prodigium in Armenia terra venerabili
cruce patratum fidelibus quidem laetitiae fuit
ignis autem religioni ludibrio. Synarchi quidem
uxor rem conspicata sanctae et prodigiosae cru-
cis ministris misso nuntio gratias plurimas egit.
Verum beatus Machos, cum tantum miraculum
intellexisset, malleum quo (1) in (ignis) supersti-
tionibus utebatur (2), comminuit (3), et pariter
oris vinculum (4) procul abiecit. Tum accedens, de
manu diaconi turibulum accepit, coram sancta
cruce tus adolevit et fidem quam Christo ha-
bebat palam demonstravit. Atque crucis minist-
tros deducens ait : « Deum pro me orate, qui et
ipse christianus sum. » Magi autem cum (haec)
vidissent, ei dixerunt : « Quomodo tibi sumpsi-
sti ut haec ageres ? » Dixit beatus : « Equidem iam-
dudum christianorum (doctrinae) credideram, et
ancipiti animo magum agebam. Sed nunc aperte
praedico fidem meam in Christum, neque am-
plius ignis minister ero, quandoquidem haec
omnia prodigia conspexi. »

crucis
virtute
deputam
miratur.

Christia-
num se
professus
coram plebe

(1) Textus : malleum quibus, variante numero. Vide Comm. praev. num. 18, supra, p. 200. STRABO : τὰς δ' ἐπιφθὰς ποιοῦνται πολλὸν χρόνον ἐδέβων μυρϊκίνων λεπτῶν δίσκων κατέχοντες. MEINKE, t. c., p. 1021 ; cf. annot. superiorem. Cf. JACKSON, l. c. Magorum baresian descripserunt C. DE HARLEZ, t. c., p. clxv (vide imaginem ad p. clxx) ; J. DARMESTETER, *Le Zend Avesta*, t. I, in *Annales du Musée Guimet*, t. XXI (1892), p. lxxiii et seq. Cf. H. OLDENBERG, interprete V. HENRY, *La religion du Veda* (Paris, 1903), p. 291-93. Nominis originem usum-

que scite exposuit BARTHOLOMAE, *Alliranisches Wörterbuch*, p. 947-49. — (2) Textus : praecipiebat, imperabat. Sed pro *հրամայէր*, manifesto legendum est *հմայէր*, *divinabatur, hariolabatur*, aut fortasse *հրահմայէր*, *igne divinabatur vel hariolabatur*. Cf. hiberica. — (3) Georgius quoque Persa in suprema precatone, Deo gratias agens, profitetur se baresian comminuisse et in ignem proiecisse. BEDJAN, *Histoire de Mar-Jabalaha*, t. c., p. 539. — (4) Proprie : *capistrum*. Vide supra, p. 205, annot. 7.

vectigalium exactorem (1) se applicavit nomine Chosroen Peroz, atque magorum religionem contemptui habebat. Hiberno tempore, mense mehecan, Persarum ritu, habitum est principium mensium. Itaque illi more suo sacrificium impurum ignicolarum religionis perfecerunt in aedibus synarchi (2). Porro beatus Mahaşoţ ad ignem inter illos astabat et os suum ocluserat (3). Verum flamma illius ignis assurgente, domus lacunar accensum exarsit. Itaque magi deserto sacrificio operam dederunt ut ignem restinguerent. Ignem restinguere non potuerunt atque foras se propipientes vociferari coeperunt. Ut autem huius tumultus clamorem audivit chiliarchus (4) Armeniae, ad ianuam ecclesiae festinavit, atque ecclesiae ministros hortatus est ut accepto crucis signo ad aedes illas adirent ad restinguendum ignem ; adeoque, urgente malo, (fidem) confitebatur invitus. Ministri igitur venerandam crucem extulerunt et flamma residere coepit donec prorsus exstincta est. Quod insigne prodigium in Armenia terra patratum venerabili cruce verae religionis cultoribus laetitiae fuit. Synarchi (5) uxor, cum haec vidisset, plurimas gratias per nuntium egit crucis ministris. Verum beatus Mahaşoţ eius modi miraculum intellexit, malleum quo hariolabatur humi allisit atque confregit, pariterque oris vincula, atque ultro ad diaconum accedens ab eo acerram accepit, ante crucem tus obtulit, atque fidem suam, quam in Christum habebat, palam manifestavit. Crucis ministros ad ecclesiam deduxit (6) eosque sic affatus est : « Dei misericordiam in me invoke, quia et

(1) hamarcari.—(2) hamacari.—(3) Sive : conticescebat.—(4) azrapetša.—(5) hamacaris.—(6) Vel : dimisit. 3.

A 3. Ի վաղիւ անդր երթեալ մոզացն առաջի Հայոց իշխանին, որ կոչէր Նիխորական, եւ ամբաստանէին զերանելւոյն : Եւ ամեալ զնա առաջի՝ ասէ դատաւորն. « Մյ թշուառական, ընդէր զհայրենի մա գութ իննն թողուս, եւ յիմար եւ ուխտա կորցս լինիս : » Պատասխանի եւս երանեւ լին եւ ասէ. « Ղշմարտիւ ասեմ, ո՞վ դատաւ ար, վասն իմ, զի քան եւ հինգ ամ ունիմ, որով ընդ վայր ազանդաւորեցայ. իսկ այժմ՝ ծանուցեալ զճմարտն Ստուած՝ ի հայրենի բազմաստուածութենէ հրաժարեցի : վասն որոյ ոչ այսուհետեւ կենցաղոյս պատրանք յայց հաւատոց անջտեղեցն զիս, քանզի հանդերձեալ եմ ասնել հասելոց ասնջանայ : » Եւ զայրացեալ իշխանն՝ հրամայեաց հարկանել զերանելին երկուսասն կրկին, եւ կտրեալ զմորուն եւ զհերս, եւ գրեալ զհարցումն՝ կապէր գոտս եւ զձեռս եւ սայր ի բանս : Եւ գասնէր սուրբն իւր վշտակից զոմն ի բանտին, որում անուն էր Ներսէս, որ ի բազում ժամանակաց էր կապեալ ի բանտին վասն Ստուածոյ : Եւ ուսանէր ի նմանէ երանելին զուրբ հաւատս եւ զազմուս քանն, եւ այսպէս անդադար պաշտէր զՍտուած եւ աղօթէր :

4. Յետ ասկա ժամանակի փոխանորդէ զինի Նիխորականին Նախապետն անուանեալ. եւ նստեալ յատենի՝ ամին զերանելին Մախոժ առաջի նորա : Սէ Նախապետն. « Չկարգ իշխեցեր զհայրենի աստուածն թողուլ եւ հաւատացեր անձանօթին ֆրիստուի : » Սէ երանելին. « Մի է Ստուած՝ հասարակաց արարիչ, որ ունի զմտաց ամենայն բարեգործաց. որոյ տեսեալ զմիտս իմ թուլացեալ ի բազմաստուածոյն երկրպագութենէ՝ առաջնորդեաց ինձ ի ճշմարիտ աստուած :

3. Magi inde confestim digressi, ad Armeniae principem adierunt, qui vocabatur Nichoracan (1) et beatum falso criminati sunt. Cui coram se adducto dixit iudex : « Heus tu perditissime, cur patriam magorum religionem deseruisti, ut insipiens ac foedifragus fieres ? » Respondit beatus et dixit : « Hoc de me sincere fateor, o iudex : viginti quinque mihi sunt anni, ex quo vanum errorem sectatus sum ; nunc autem cognito Deo vero, patriorum numinum multitudinem eiuravi. Proinde mundanae fallaciae ab illa fide me non iam dimovebunt : quippe tormenta quae mihi impendent tolerare paratus sum. » Princeps ira exardescens beatum duodecies (2) flagellari iussit, ei barbam capillosque abrasit, et perscripta (eius) quaestionis tabula, eum pedibus manibusque ligatum in carcerem coniecit. Illic sanctus poenae suae socium (3) quemdam reperit, Narsetem (4) nomine, qui iam a multo tempore propter Deum in carcere vinctus erat. Ab isto didicit beatus sanctam fidem et psalmos viginti, atque hoc modo sine intermissione Deum laudabat et precabatur.

PASSIO
et Nichoracan
praeefecto,

ad vincula
primum

iterumque
damnatur.

In carcere
baptizatur

C (1) Vide Comm. praev. num. 9, supra p.195. — (2) Verbum e verbo : duodecim dupla ; cf. syriacum ܕܘܘܕܥܝܢܐ. — (3) Vel : in se misericordem ; cf. hiberica. — (4) Cf. Comm. praev. num. 10, supra,

p. 195. — (5) Armenice Nachapetn, quod graece diceret : ὁ Προδρόμος. Vide Comm. praev. num. 11, supra, p. 196.

F

ipse christianus sum. » Quod cum magi conspexissent, ei dixerunt : « Quomodo haec ausus es agere ? » Beatus autem iis dixit : « Iamdudum equidem Christo credebam et de magorum religione dubitabam. Sed nunc Christum palam confiteor neque amplius ignis sum minister. »

3. Magi, cum hoc miraculum vidissent, diligentia usi ethnarchum (1) monuerunt, qui vocabatur Nichoracan, et (falsum) crimen sancto imposuerunt. Itaque coram tyranno illo eum constituerunt. Tyrannus autem dixit ei : « Miserande homo, cur patriam magorum religionem deseruisti et votum stulte perregisti ? » Respondit sanctus et dixit : « Vera de me dixisti, iudex. Iam enim quinque anni sunt ex quo inanem turpemque vitam duco ; nunc autem, cognito Deo vero, patriorum numinum multitudinem eiuravi. Proinde vitae huius momenta me a vera fide separare non poterunt ; quoniam tormentis me obicere paratus sum. » Iratus princeps iussit eum duodecies flagellari. Capillos et barbam ei abraserunt. Perscripsit autem (princeps) eius quaestionem singillatim, et beatum manibus pedibusque ligatum in carcerem coniecit. In carcere invenit beatus qui sibi provideret, Narsetem (quemdam) nomine, qui a multo tempore Christum adorabat in isto carcere. Ab eo didicit veram fidem et psalmos Davidis ; sic igitur sine cessatione precationem faciebat.

4. Elapso brevi tempore Nichoracan amoverunt eiusque loco summiserunt (2) Nabeden (3). Qui pro tribunali sedens, coram se citavit beatum Mahaşoţ ; cui dixit : « Quomodo patriam magorum religionem deserere ausus es ; et ignorato illi Christo credidisti ? » Dixit beatus : « Unus est Deus

(1) eristansa. — (2) Ed. : summisit. — (3) Hic et in sequentibus : Nachapet.

զիստութիւն

PASSIO

գիտութիւն : » Եւ սրտմտեալ Կախապետին՝ հրամայեաց զան հարկանել զնա սաստիկ, եւ կապեալ նորին երկաթովք տարան ի բանտ : Եւ լեալ ի բանտին այլ եւս ամս երիս՝ հայցէր ի քահանայէն առնուլ գտերուհական կնիքն, զի անուանեցէ զնա Իզբոզետ, որ թարգմանի Ատտուածատուր, այսինքն է յԱտտուծոյ փրկեալ, զոր եւ հոգին սուրբ կենդանաւ զբեր : Որ եւ զօրացեալ լինէր ի բանտին հոգովն, եւ հանեալ տայր զհանդերձս իւր կարօտելոց, եւ ինքն զգեհոյր այժեայս եւ հողաթախ : Եւ այսպէս պահովք եւ աղօթիւք հսկէր սագմսելով անդադար գեղեցիկ կրօնատրութեամբ : Եւ ի ընտլ այլ եւս երից ամացն՝ յաջորդէր զԵախսպետն որում քնարիկն ասէին : Դպրոնն սորա երթեալ ի բանտն՝ հարբէր պատրել զերանելին. ասէ զնա. « Քեզ միայն Արեաց աշխարհն չեղև բաւական, զի մուրեալ եւ ի մողութենէ, անձամբ զքեզ գերի վարելով ան հասարակ յաշխարհէ եւ ի գեհնէ մուրեալ : » Պատասխանի տուեալ սրբոյն ասէ. « Ամենայն անձանօթք ճարտարաց բնութեամբ սպասուորին, եւ կենդանիքս ի ստացողէն ստրկացան. այսպէս՝ եւ մարդիկ իւրեանց արարին պարտին ծառայել միայն Ատտուծոյ. վասն որոյ եւ եւ յանտեսութեան իմում՝ նանտութեան ծառայեցի. իսկ յորժամ գլխաւ յիս Ատտուած, կալեալ զմտածութենէ իմնէ կապեաց ի սէր պատուիրանաց իւրոց՝ ներկեալ յուսով Հնորհի իւրոյ, զոր ոչ կարասցեն կենցաղոցս փորձութիւնքս փոխիսել : » Եւ լուեալ զայս աստենազպրին՝ յասն յարեալ ցամամբ, եւ սկսաւ հարկանել զնա բրով անողորմ : Եւ այլ եւս բազում ազգի ազգի ասնջանս հասուցանէր երանելոյն, զի հաւանեցի ունել զմոզութիւնն :

B

ut dominicum sigillum acciperet adeoque nomen sibi daretur Isbozetes (1), quod interpretatur vertitur Adeodatus (2), id est a Deo servatus (3) ; sic ominante Spiritu Sancto (4). Ille autem in carcere Spiritu confirmatus est ; vestes suas sibi detraxit deditque pauperibus. Ipse vero pelles haedinas et sandalia induit. Et sic, inter ieiunia et precatones, vigiliis ducebat in psalmodia perpetua, monastica observantia praeclare fungens. Elapsis iterum annis tribus, in Nabedis locum successit is quem Chanarangen (5) vocabant. Huius scriba quidam, cum ad carcerem venisset, dolis voluit beatum decipere ; cui dixit : « Tibi uni non sufficit Ariorum (6) terra, quandoquidem a magorum religione aberrasti atque in captivitatem a te ipse deditus, patria procul et religione pariter vagatus es ? » Respondens sanctus ei dixit : « Quaecumque sensu carent (7), natura sua artificum utilitatibus prosunt, animantia autem possessori suo serviunt ; haud aliter et hominum genus conditori suo aequum est famulari, (qui) unus est Deus. Quapropter ignorans equidem feci ut vanitati seruirem ; sed cum Deus mei misertus est, cogitatione mea potitus est, eam mandatorum suorum amore alligavit, gratiae suae spe imbuens (8), quam vitae huius discrimina mutare non poterunt. » Quae cum audisset tribunalis tabularius in pedes furens prosiliit et scipione crudeliter illum verberare coepit. Plurimis insuper omnis generis cruciatus beatum affecit ut in magorum religionem concederet.

et Isbozetam nomen assumit.

Post iteratas saevitias,

E

4. — 1. եւ այսպէս cod.

(1) Verbum e verbo : rogavit a sacerdote illo dominici sigilli susceptionem, ut appellaret eum Isbozetam. — (2) Sive Theodotus. — (3) Vide Comm. praev. num. 11, 18, supra, pp. 196, 200. — (4) Verbum e verbo : quod et Spiritus sanctus depingebat, vel describebat. Profecto si Armenium nostrum syriaco documento usum esse constaret, diceres eum pro Խոջոց Խոջ Իլ Բո, a Spiritu Sancto (ex parte Spiritus Sancti), legisse Խոջոց Խոջ Իլ Բո, quod depinxit Spiritus sanctus.

—(5) Armenice : Qnarikn ; cf. Comm. praev. num. 12, supra, p. 190. — (6) Graece τὰς Ἀριανῶν, i. e. Persarum ; de quo nomine, HÜBSCHMANN, Armenische Grammatik, p. 25-26. Cf. hibernicam versionem hoc loco.— (7) Textus : ignota omnia, ܩܘܘܿܬܐ ܩܘܿܬܐ, passive, pro ܩܘܿܬܐ ܩܘܿܬܐ, active, vel ܩܘܿܬܐ ܩܘܿܬܐ.— (8) Verbum e verbo : tinxit, infecit, nisi tamen ներկեալ hic positum est pro ԽԵԸ quod mergere pariter significat et signare.

F

universorum creator, qui mentem perspicit eorum qui bonum diligunt ; qui respexit animum meum languentem impietate plures deos adorantium, et ad veri Dei obsequium me traduxit. » Indignatus Nabedes eum iussit graviter verberari et iisdem ferreis vinculis ligatum in carcerem coniecit. In quo carcere per tres rursus annos fuit, in eodem baptismum accepit, rogavitque sacerdotem ut sibi nomen daretur Isbozetes (1) quod interpretantur : « a Deo educatum », id est : « a Deo liberatum ». Eum porro Spiritus Sanctus in carcere confirmavit. Exinde detractas sibi vestes pauperibus donavit ; ipse autem pelles haedinas et sandalia (2) induit ; orando vigilabat, ieiunando psallebat sine intermissione, atque in eius modi alternatione vita monastica praeclare fungebatur. Elapsis tribus annis, istum Nabeden amoverunt atque eius loco alium suffecerunt, qui dicebatur Knar anid prion (3). Is in carcerem veniens beatum decipere constituit ; cui dixit : « Tibi uni non sufficit Medorum (4) terra, qui tam impudenter a magorum religione ipse ultro aberrasti et (procul) ab exercitu Persarum captivus factus es ? » Respondit sanctus et dixit : « Omnia quaecumque facta sunt effectori suo obsequantur ; animantia nutritori suo serviunt ; haud aliter et homines Deo con-

(1) Izit bozit. — (2) σαρδάλια. — (3) Vide supra, p. 196, annot. 11. — (4) Թեօծ ; quasi Hiberus in armenio exemplo legisset Մարաց ; de quo nomine HÜBSCHMANN, Armenische Grammatik, p. 52. Ex utroque textu videtur restituendum : Tibi uni non sufficit terra Persarum et Medorum.

5.

A 5. Յայնմ ժամանակի թողաւոր լուեալ զբազում բռնութիւնս եւ գառաւազանս զոր հասուցանէին աշխարհին Հայոց գործակալքն, առաքէր երես իշխանն հաւատարմն այց առեւել երկրին. սնուն միտմն 'հասոյ' որ կռչի Գրովանդական, եւ երկրորդին Պերոզ՝ որ էր Ռէնյ գաւառին մնդպետ, եւ երրորդին 'Խոյսոյ' որ էր սպասաւոր արքային. որք եկեալ ի Հայո բազում ուզգութիւնս արարին : Եւ յաւուր միում հրապարակածով արարեալ նստէին յատենի յարգոս հրամանին արքունի : Ի նմին ժամու արք. ամբարիշտք՝ զգացուցին իշխանացն եւ ստեն. « Են արք. երեք ի բանտի, որոց զմեր պաշտօնն թողեալ եւ զքրիստոնէութիւնս են յանձն առեալ. հերոսն սնն Ռաժիկ, եւ Սահակ սնն յԱտրպատականէ, եւ Իգիտարուզիա Պարսիկ : » Եւ հրամայեցին սոճել զնոսս : Ասէ մոզպետն ցնեբաէս. « Ընդէր եղեր քրիստոնէայ : » Ասէ երանելին. « Մայր իմ քրիստոնէայ էր, եւ ի սպայութեանն էի հաւատացեալ ի Քրիստոս. չգիտեմ բնաւ զճեր զնդ : » Հարցեալ եւ ընդ Սահակ. եւ նա ստէ. « Ի սպայութեանն լեալ էի քրիստոնէայ : » Իսկ երանելին իգիտարուզիա կայր յետոյ,

5. Interea cum rex inaudiisset de vexationibus saevitiisque non paucis, quibus procuratores Armeniam terram affliciebant, tres principes sibi fidos summisit, qui res huius provinciae recognoscere. Primo nomen erat Nadoes (1), qui dicebatur Drovandacan, alteri Perozes, qui Rhagarum pagi archimagus erat, et tertio Choiap, qui regis erat minister. Isti igitur cum in Armeniam advenissent, multa in rectum ordinem restituerunt. Die quodam, indictis in foro comitiis, pro tribunali consederant, ad mandata regis exsequenda, cum impii quidam homines ad hos principes delationem pertulerunt, et dixerunt : « Sunt in carcere viri tres, qui deserta religione nostra, christianorum religioni se addixerunt, Narses quidam Razicenus, Isaac quidam ex Atropatene et Isbozetes Persa. » Hos igitur (illi) adduci iusserunt. Narseti dixit archimagus : « Quare christianus factus es ? » Dixit beatus : « Mater mea christiana erat ; ipse equidem a puero Christi fidelis fui ; vestram sectam prorsus non novi. » Interrogavit quoque Isaac ; qui et dixit : « Ab infantia christianus fui. » Verum beatus Isbozetes retro stabat ac demissa voce psalimum sextum psallebat : « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. » Illis igitur dimissis, dixit (archimagus) ad Isbozetam : « Heus tu, miserrime, cur sectam illustrem deseruisti, ut ignobili christianorum doctrinae crederes, et rursus contumaci animo (2) igni sacrificasti ? » Dixit sanctus : « Profecto, sa-

Psalto
landem
e regis
quaesito-
ribus,

E

Psalm.
6, 2.
nequiquam
minis

5. — 1 post նմին, ժամի cancellatum. — 2 ամբարիշտք cod.

(1) Armenice *Nadoi* ; de hoc sequentibusque vocabulis cf. Comm. praev. num. 12, supra, p. 197. — (2) Textus : *urgendo* vel *cogendo*. Hiberus, ut alias, difficultatem eludens : *qui alios sacrificare cogebas*, quod cum martyris responsione male cohaeret. Forsitan syriace scriptum fuit *ܚܝܕܐ*, « contumaciter », quod interpre-

ductum putavit non ab *ܚܝܕܐ*, *refractarius*, *contumax* fuit, sed ab *ܚܝܕܐ*, *coegit*, *ursit*, *impulsit*. Videtur itaque iudex Isbozetae crimini dedisse quod Persarum religionibus operatus esset, cum iam mente et animo iis esset alienus : quae erat sacrilega caerimoniarum religionisque violatio. Cf. HARLEZ, *Avesta*, p. CLXXXI.

ditore suo aequum est servire. Hactenus ergo vanitati obsecutus sum. Sed quandoquidem Dominus me respexit, et misertus mei, mandatorum suorum amori me (clavis) affixit ; gratia spei (1) suae me immutavit, a qua vitae huius inanis discrimina me disiungere non poterunt. » Quae cum audivisset consilii princeps, indignabundus assurrexit, crudeliter eum verberavit, omnibus tormentorum generibus sanctum affecit ut magorum religioni eum subiceret. Ille autem in bono certamine magis etiam proficiebat.

5. Hoc tempore audivit rex Armenios plurimas vexationes aerumnasque passos esse ; itaque tres principes (sibi) fidos illuc misit. Primo nomen erat *Avtdrovandacani* (2) ; alteri Peroz, qui princeps erat magorum terrae *Reusi* (3) ; tertius vero dicebatur *Paṭa* (4), qui regis erat minister. Advenerunt igitur isti in Armeniam resque in rectum ordinem restituerunt. Die quodam in foro comitia habuerunt ac pro tribunali sedentes congruenter praecepto regis, eos interrogabant qui detinebantur in carcere. < Illis autem dixerunt : « Sunt homines in carcere (5) > qui religionem nostram deseruerunt et christiani facti sunt ; Narses quidam nomine, Razicenus, Isaac ex Atropatene (6) et Isbozetes (7) Persa. » Hos igitur iussit princeps magorum adduci et dixit Narseti : « Quare christianus factus es ? » Ille autem dixit : « Mater mea christiana erat, et ipse a puero christianus fui ; religionem autem vestram prorsus non novi. » Interrogavit quoque Isaac, qui et dixit : « Inde ab infantia mea christianus fui. » Beatus autem Isbozetes (8) retro post eos stabat ac demissa voce aiebat : « Domine, ne in furore tuo arguas me. » Itaque produxerunt beatum, cui dixit ille : « O miserande, cur perillustrem religionem deseruisti, et huic ignobili christianorum religioni credidisti, qui alios quondam igni sacrificare cogebas (9) ? » Dixit sanctus : « Sic habet ; ritu magorum olim sacrificavi ; et doctior fui quam tu. Quod si iubebis, verba faciam atque intelleges quanto excellentior sit reli-

Psalm.
6, 2.

(1) Ed. *spe*. — (2) Vide Comm. praev., supra, p. 197, annot. 5. — (3) *Ibid.*, annot. 3. — (4) Legendum *paṭa* ; quod iam prope abest a *hoiap*. — (5) Haec vel plura his similia propter homoeoteleuton exciderunt. — (6) *atrcanit*. — (7) *Iziṭ boziṭ*. — (8) *Izid bozid*. — (9) Vide annotata ad Passionem armeniam.

PASSIO

և նուազ ձայնիւ սաղմոսէր զվեցերորդ սաղմոսն. « Տէր, մի սրտմտութեամբ քով յանդիմաներ զիս, և մի բարկութեամբ քով խրատեր զիս: » Եւ գասուցեալ զնոսս՝ սակ յիզիտորուզիտ. « Այ թշուառական, ընդէր զլուսաւոր դեմն թողեր և նսեմաւոր քրիստոնէութեան հաւատացեր, և դարձեալ ստիպելով զոհեալ քո հրոյ: » Առէ սուրբն. « Այո՞, զոհեալ, և զմեզու թիւն առաւել գիտեմ քան զքեզ. և եթէ հրամայես ասել և յայտ առնել, քան զամենայն պաշտամունս, զոր ես քննեալ և հաւատեալ ծանուցեալ < զի > քրիստոնէութեան միայն է կարողութիւն փրկել յահապիւն ի մահուանէն: » Եւ լուեալ մոզպետին՝ հրամայէր սպասուորացն պատասխել՝ զպարեգոս նորա և հանել զինկուզն. հարկանէին զգլուխ երանելոյն և գծորուն խլեալ արմատազի: 6. Եւ դարձեալ զերեսան երանելիս հրամայեցին պահել զերիս աւուրս. և յետ այնորիկ ածեալ զնոսս՝ ոչ կարէին հաւանեցուցանել. ապա արգելին զնոսս ի տան զիւրմ անկերակուր: Եւ հրամայեաց մոզպետն արկանել ծուխ զգլխերն ամենայն: Վտանգեալ սուրբն՝ աղաղակէին և ասէին. « Աստուած, յոգնել մեզ նա. յետ, և, Տէր, յընկերել մեզ վաթիմ: » Եւ այսպէս անզազար սաղմոսէին մինչև ցտուառան: Եւ լեալ ի բանտին աւուրս սասն: Եւ ի գլխերի միւրմ՝ յաւուր կիրակէի, յորում հանգերձեալ էր Յիզիաբազիտ վկայել, անտութիւն երեսէր նմա. այր ոմն ունէր ի ձեռինն վարոց, և հասուցեալ ի գլուխ նորա, և հոտէր արխանն ի միջէ աչաց նորա: Եւ երեսեալ երկից լուսազգեաց արանց՝ ի բաց մերձեցին զայրն որ եհարն, և բերեալ պսակ յընտիր մարգարտէ՝ զնէին ի գլուխ նորա: Եւ զարթուցեալ պատմեաց ընկերացն, և զիտացին եթէ հասեալ է

crificavi, magorumque doctrinam melius novi quam tu. Quod si me verba facere et causam explicare iubebis, cognosces quantum christianorum doctrina omnibus aliis religionibus antecellat, quibus ipse exploratis, certissime cognovi christianam religionem solam esse quae servare (hominem) possit a morte formidolosa. Quae cum audisset archimagus, satellitibus imperavit ut eius tunicam scinderent et cucullum (ei) detraherent. Beati caput contuderunt barbamque radicitus ei avulserunt.

ծանիցես որքան լաւ է քրիստոնէութիւն քան զամենայն պաշտամունս, զոր ես քննեալ և հաւատեալ ծանուցեալ < զի > քրիստոնէութեան միայն է կարողութիւն փրկել յահապիւն ի մահուանէն: » Եւ լուեալ մոզպետին՝ հրամայէր սպասուորացն պատասխել՝ զպարեգոս նորա և հանել զինկուզն և գծորուն խլեալ արմատազի:

B

C

² այս cod. — ³ supplet. e contextu. — ⁴ պատասխալ cod.

(1) Quasi ad ulciscendum ignem cuius religionis illi respuerant. — (2) Intellege: nocte quae ritu nostro pervigilium esset dominicae. Vide Comm. praev. num. 14, supra, p.198. — (3) Ver-

et crucatibus tentatur.

E

Psalm. 69, 2.

Somnio praemonitus

F

bum e verbo: ex electa margarita. — (4) Proprie: fideles, syriace ܦܝܕܝܐ. — (5) Aliquid eius modi hoc loco supplendum est, qui certe mutilus est. Neque satis intellegitur superius illud: ut san-

gio christiana omnibus illis observantiis, quibus ego exploratis perspexi unam religionem christianam valere ad liberandum a morte aeterna. Quae cum audisset magorum princeps, satellitibus suis imperavit ut eius tunicam scinderent. Et cucullum ab eius capite detraxerunt. Iussit ille contundi caput eius. Barbam ei prorsus avulserant.

6. Tum ille tres beatos per triduum custodiri iussit. Et post tres dies eos rursus evocavit neque eos flectere potuit. Itaque iussit eos in domum unam retrudi, neque illis sumministrari cibum aut aquam ad bibendum, et per totam noctem (immisso) fumo eos suffocavit. Verum sancti (animo) confirmati, ad Deum (1) clamabant atque dicebant: « Deus, in adiutorium nostrum intende; Domine, ad adiuvandam nos festina. » Et in hunc modum sine intermissione psallebant usque ad auroram. Elapsis autem diebus decem, nocte quadam diei dominicae in qua sanctus Isbozetes (2) decessurus erat, mirabile visum illi ostensum est: homo quidam, qui flagellum manibus tenebat, caput eius diffidit, defluxitque erutor inter eius oculos. Tum alii tres homines ei visi sunt, luce amicti; qui hominem illum expulerunt, qui flagello eum caeciderat, coronam adornarunt e pretiosis margaritis eamque in eius caput imposuerunt. Ut autem experrectus est, rem nuntiavit sociis suis, qui intellexerunt advenisse horam eius. Diluculo, advenerunt tortores eius in carcerem sanctumque eduxerunt. Qui fratribus valedixit et psalmum hunc recitavit: « Cum invocarem exaudivit me Deus iustitiae meae. »

Psalm. 69, 2.

Psalm. 4, 2.

(1) Ed.: a Deo. — (2) Izit-bozit.

Ճամբ

A Ժամ նորա : Եւ ի վաղին եկեալ Հաւա- ասրիւնն երթեալ ի բանն անեղ զաւրբն. եւ եկեալ զաշնապետն ի բանն՝ < Հրամայեաց զաւրբն յա- տեանն՝ > ասնել, եւ նա Հրատարեալ յեղբարցն գնայր. եւ յերթալն սաղմուէր մինչեւ ի անդի ասնելն : « Ի կարգալ իմում լուար ինձ ըստ արդարութեան, ի նեղութենէ ինձ անգորդ արարեր : »

7. Եւ կատարեալ զսաղմունն՝ Հասանէր ի տեղի ասնելն : Եւ լուեալ քրիստոնէիցն՝ առ Հասարակ զիմեցին անգր տեսանել զնաշատակութիւն սրբոյն : Եւ սուրբն ի դիտութեամբ կայր առաջի սրբոց զատուա- րացն. եւ կազմեալ երկու փայտս մաշապար- սաց, զոր բերեալ առաջի՝ ասէ մոզպետն ցաւրբն. « Տեսանես զփայտոց՝ յորում Հան- զերձեալ եւ մեռանել. ինչպեա ի քեզ, եւ մի ի նմին յամուսութեան կար : » Պատա- րանի եւ սուրբն եւ ասէ. « Առաւել եւս Հաստատեալ եմ ի Քրիստոս, որ է յոյն իմ՝ բայց զու զհրամայեալն քեզ վասն իմ՝ կատարեալ. » Եւ Հրամայեաց ասնել ի փայտն : Եւ սուրբն յոտարութեամբ սրտի. եւ զուարթ մտօք երթայր ի փայտն. եւ Հանեալ ի նմանէ ի բաց զերծուցին զՀանդերձիկն զոր սնէր : Ասէ երանելին. « Յիրաւի է այս այսպէս. զի եմ տե- աւնորդին ի կամուար խաչելութեանն Միաձինն փրկիչ՝ մերկ ի խաչին բեւեռե- ցաւ, զի զնախաճօրն մերոյ զմեղութիւնն զզեցուցէ. որ եւ զիս զօրացուցէ, զի պարտեցից զատանայական խորա- մանկութիւնս ի մարմնի իմում : » Եւ մարածեալ զինքն ի վերայ փայտին՝ սկսաւ ասել զբառաներորդ երբորդ սաղմունն. « Արի, Տէր, օգնեա մեզ եւ փրկեա զմեզ վասն անուանդ քս. Համարեցաք որպէս զուխար ի զնուսն : » Եւ ի կանգնել զփայտն՝ յէ առ նա մոզպետն, զի թերեւս զարձցի : Եւ արհամարհեալ չտայր պատասխանի : Կայր ի փայտին սնդեալ ի բազմամբոս ասնելն, եւ խոյէին նեախք զկար նորա :

6. — 1 *supplev. e. contextu.*

ctos educerent. Forsitan Narses et Isaac quibus S. Isbozetes valedixisse dicitur in aliam custodiam transferendi essent. Aut pro *ի բանն, in carcerem*, legendumne : *ի բանն, ex carcere* (san-

abiit, et inter incedendum psalmum quartum exorsus a carcere ad tribunalis locum psalmum quartum decantabat : « Cum clamarem exaudisti me secundum iustitiam tuam et in angustia re- creasti me. »

PASSIO

Psalm. 4, 2.

զսրբորդ սաղմունն, սկսեալ ի բանտէն զսուրբն իմում լուար ինձ ըստ արդարութեան,

7. Cum autem psalmum absolveret, pervenit ad tribunalis locum. Christiani, re audita, illuc se universi contulerunt ut sancti agonem intue- rentur. Porro sanctus Isbozetes coram quat- tuor (1) iudicibus consistebat. Paraverant autem patibula tria, quibus allatis archimagus dixit ad sanctum : « Videsne hunc stipitem tuum, in quo inibi est ut moriare? Parce igitur tibi, et in hac obstinatione noli perseverare. » Respondit sanctus et dixit : « Immo firmius etiam ad Christum adhaerescio, qui est spes mea. Tu vero quae de me iussu es, perficito. » Itaque iussit eum in stipi- tem agi. Sanctus prompto pectore hilarique animo ad stipitem accessit. Et pannos quos gerebat ei abreptos detraxerunt. Dixit beatus : « Hoc ius- te factum est ; nam Domini mei filius, Serva- tor unigenitus, cum sponte sua crucis supplicium pateretur, cruci nudus affixus est, ut primi parentis nostri nuditatem vestiret. Qui me quoque confirmabit, ut Satanae insidias in corpore meo superem. » Et in stipitem se ipse extendens, psalmum quadagesimum tertium recitare coe- pit : « Exsurge, Domine, adiuva nos et libera nos propter nomen tuum. Habiti sumus sicut ovis sacrificio destinata. » Dum autem erigitur sti- pes, misit ad illum archimagus nuntium, si forte respiceret. Eum (sanctus) responso non dignavit. Stabat igitur stipiti affixus in tribunali multitudinis referto ; et sagittis eius latera con- figebant.

capitis damnatur.

In cruce

Psalm. 43, 26 22.

« Արի, Տէր, օգնեա մեզ եւ փրկեա զմեզ վասն անուանդ քս. Համարեցաք որպէս զուխար ի զնուսն : » Եւ ի կանգնել զփայտն՝ յէ առ նա մոզպետն, զի թերեւս զարձցի : Եւ արհամարհեալ չտայր պատասխանի : Կայր ի փայտին սնդեալ ի բազմամբոս ասնելն, եւ խոյէին նեախք զկար նորա :

F

7. Et cum hanc preceationem absolveret, pervenit ad tribunal in conspicuo loco (1). Christiani, re audita, omnes cursim ad spectandam eius fortitudinem convenerunt. Porro beatus Isbozetes (2) coram quattuor iudicibus constitit. Paraverant autem patibula duo, quae ante eum allata sunt. Dixit sancto princeps magorum : « Cernis hos stipites in quibus moriturus es? Te ipse libera ; et in pervicacia hace tua noli persistere. » Respondit sanctus et dixit : « Equidem ad Christum constantius etiam adhaerescio. Tu vero mecum age, quidquid volueris. » Ille autem iussit eum ad stipitem abduci. Sanctus igitur forti animo hilarique vultu profectus est. Cum autem eum ad stipitem adduxissent, vestibus quibus indutus erat eum spoliarunt. Dixit sanctus : « Iuste sic factum est ; etenim Domi- nus meus Deique filius, sponte sua cruci nudus affixus est, ut primo creati hominis nuditatem ope- riret. Qui hodie me confirmabit, ut comminuantur tenticulae diaboli. » Et cum eum in stipitem ex- tendissent, exorsus est psalmum : « Exsurge, Deus, adiuva nos, et libera nos propter nomen tuum ; quoniam habiti sumus tamquam oves occisioni destinatae. » Iam stipitem erexerant, cum archimagus misso nuntio ad eum dixit : « Resipisce, et salvus esto. » Ille autem dicta eius contempsit neque res- ponsum ei dedit ; sed stipiti (clavis) affixus erat inter multitudinem spectantium (3). Et sagittis latera eius confixerunt.

Psalm. 43, 26, 22.

(1) Verbum e verbo : *ad consilium (tribunal) spectaculi.* — (2) *Izity-bozity.* — (3) Verbum e verbo : *spectaculi.*

8.

PASSIO

8. Գիպեցաւ ի նմին աւուր հանել ի փայտ երկու մահապարտս, զորս եւ հանին իսկ ընդ նոսա. մինն էր ի Ժողովոյն Խոթիկաց. զոր ածեալ ի փայտն՝ համբուրէր զոսս աւրբ վկային, եւ առեալ հոգ արինախառն որ ի կաթուածոց վկային՝ ընկնայր ի ծոց իւր : Եւ դահճապետն կռիւելով զգլուխ նորա, հանին ընդ աջ վկային ի փայտն, եւ ի նա ձգեալ զնան, եւ այսպէս աւանդեաց զոգին : Իսկ մեան Հրեայ էր. իբրեւ ածին ի¹ փայտն, բողբջեաց առ դատաւորան. « Մ'ի կորուսանէք, զմեզ թիւն յանձն առնում. » Եւ չկալեալ միա դատաւորացն, հանին զնա ի փայտն յահեկէ սրբոյն : Եւ երանելին ի մէջ երկուց մահապարտացն ի բարձր տեղով սղծակիցեալ յանդիման արեգականն եւ ամենայն Ժողովուրդոցն : Որ ունէր խորհուրդ զարմնալի, որ եւ յիշատակեալ ի նա տէրունայն բան՝ ըստ ճշմարիտ խոստման, թէ. « Որ հաւատայ յիս՝ զգործն զոր եւ գործեմ եւ նա գործեացէ, քեալ ասէ. « Զորս յառաջն ճանաչէր՝ լինել պատկերի որդւոյ իւրոյ : »

B

9. Եւ այսպէս քաջութեամբ վկայեաց սուրբն Յիզիարուզիտ ի Իգ. ամին Խոսրովու թագաւորի, որ օր երկու էր քաղոց ամսոյ, յաւուր կիրակէի, յերբորդ Ժամու : Եւ հրամայեաց պահել զմարմին երանելոյն ի վերայ փայտին. իսկ հաւատացելոցն ընա յաջողելոյն Սասունոյ առեալ զմարմին սրբոյն՝ եւ պատուական հանդերձիք պատեալ, ինչոցն ի հանդիսա պայծառ.

8. — ¹ rescript. in alia littera.

C

(1) Idem fere pietatis signum morienti S. Georgio Persae Garamaeus quidam puer exhibuisse fertur ; qui a lictoribus item male mulcatus est. BEDJAN, *Histoire de Mar-Jabalaha*, t. c., p. 552-53. — (2) Consimili supplicio intercepti sunt, an. 615, S. Georgius Persa (BEDJAN, t. c., p. 548-51) ; an. 853, Salomon Sevordius, de quo infra, ad diem 10 novembris, in Actis S. Constantini Hiberi. Idem quoque necis genus

8. Contigit porro ut eodem die in stipitem agerentur duo rei mortis ; quos etiam (illi) secum eduxerunt. Horum alter erat e coetu Huzainorum. Quem cum ad stipitem admovissent, osculari coepit pedes sancti martyris, et accipiens pulverem mixtum cruore qui subter martyrem stillabat, in sinum suum deposuit (1). Et dum lictorum praefectus pugnis caput eius contudit, in stipitem eum sustulerunt ad dexteram martyris, sagittam in eum iacularunt, et sic tradidit spiritum (2). Alter vero iudaeus erat ; qui cum ad stipitem admoveretur iudices obsecrabat : « Ne (me) perdati ; magicam religionem suscipio. » Sed iudicibus ad eum animum non advertentibus, in stipitem sublatus est ad sinistram sancti. Qui beatus inter duos mortis reos, loco edito, in conspectu solis et universi populi, instar holocausti oblatum est. Quod mysterio admirabili factum est, quo in memoriam revocabatur Dominicus oraculum, in veridica illa promissione : « Qui credit in me, opus quod ego facio et ipse faciet ; et multo etiam his maiora faciet. » Et Apostolus ait : « Quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis filii sui (3) ».

inter duos latrones,

ad Christi similitudinem Ioh. 14, 12

Rom. 8,29.

Եւ մեծամեծ եւս բան զնոյն : Եւ առաքաւ իւրոցն հրաւիրեաց կերպարանակից

9. Sic (igitur) fortiter martyrium edidit sanctus Isbozetes, anno Chosrois regis vicesimo tertio ; die, qui mensis erat qalots secundus, in dominica, hora tertia (4). Iusserat autem (archimagus) beati corpus in stipite custodiri ; sed Deo fortunante, sancti corpus fideles sustulerunt et pretiosis vestibus involutum, cum illustri honore in conditorium deposuerunt, cum ingenti laetitia festum agentes, quoniam lux tam splendens fidelium orthodoxorum animos laetificavisset. Quapropter (5)

illustri martyrio coronatur.

F

videtur significare martyr Iesusabran in vaticinio quod de morte sua fertur edidisse. CHANOT, *Archives des Missions scientifiques*, t. c., p. 568.— (3) Cf. Comm. praev. p. 192, annot. 4. Totum hunc locum impudenter expilavit hagiographus qui Passionem commentus est S. Razden Persae. *Anal. Boll.*, t. XXXIII, p. 315-16.—(4) Cf. Comm. praev. num. 14. — (5) Ed. : quia.

8. Porro duos quosdam mortis reos cum eo in crucem egerunt. (Horum) alter erat e coetu Huzainorum ; quem adduxerunt ut crucifigeretur. Ille autem sanctum Christi martyrem osculari coepit ; terram quae defluente eius cruore mixta erat accepit et in sinum suum deposuit. Lictores vero caput eius contuderunt, eumque ad dexteram martyris in crucem egerunt ac sagittis confixerunt ; et sic Christo animam suam tradidit. Alter autem iudaeus erat. Qui cum adductus esset ut in stipite suspenderetur, ad iudicem clamare coepit, et dixit : « Ne me perdiris, et magorum religionem profitebor. » Iudices ad eius dicta non attenderunt ; et stipitem eum suspenderunt ad sinistram sancti. Itaque beatus cruci affixus, et (quidem) inter duos illos (patibulo) suspensus, erat quasi holocaustum coram sole (1) et universa multitudine. In quo consilium inerat mirabile, ut in memoriam revocaretur signum Dominicae crucis, congruenter iis quae verax Deus promiserat : « Qui credit in me, opus quod ego facio et ipse faciet, et maiora etiam quam illud faciet. » Apostolus autem ait : « Quos praescivit et ante vocavit, ut conformarentur Filio eius. »

Ioh. 14, 2. Rom. 8,29.

9. Sic igitur fortiter passus est sanctus Isbozetes (2), anno vicesimo Chosrois regis Persarum, mense iulio, (die) secundo (3), in dominica, hora tertia. Praecepit autem (iudex) ut custodiretur (4)

(1) Ed. : illo, Թոօօ ; lege : Թոօօ. — (2) Iziť - boziť. — (3) Cf. lemma Passionis hibericae, et Comm. praev. num. 22, supra, p. 201. — (4) Vox hiberica significat etiam : sepelire, vel occultare.

պատուի,

A պատուով, սոն կատարելով մեծաւ ուրա-
խութեամբ. յորում այսպէս լոյս փայլեալ
զուարճացոյց զանձինս ուղղափառ հաւա-
սացելոց : Վասն որոյ¹ ամենափրկչին Յիսուսի Քրիստոսի Տեան մերոյ, հան-
դերձ Հօր ամենակալի եւ Հոգւոյն սրբոյ՝ վայելէ փառք, պատիւ, այժմ եւ միշտ :

9. —¹ qf cod.

corpus sancti; sed fideles, cum fausto numine Dei, illud sustulerunt pretiosisque vestibus invol-
verunt; festum magnum egerunt et Dei laudes praedicarunt; cui sit gloria in aeternum. Amen.

PASSIO S. ISBOZETAE

AUCTORE PSEUDO-NARSETE

E synaxario armenio Gregorii Dserentz, ad fidem codicum bibliothecae Nationalis Parisiensis
Armen. 182 (= A), Armen. 181 (= B), Armen. 183 (= C) et Sancti Iacobi Armeniorum Hierosoly-
mis 120 (= D), collata editione vulgata (= D). Cf. Comm. praev. num. 26.

Մ ե հ ե կ ե ա մ ս ո յ յ¹ է յ թ² եւ
Փ ե ա բ ու ա բ է ի ի³ վ կ ա յ ա բ ա ն ու
թ իւն ս բ բ ու հ լ ո յ ն⁴ Շ ու շ ա ն ա յ
եւ Յ է զ է ա բ ու զ ա ի, ս բ է
Ա ս ա ու ա ծ ա տ ու ը⁴ :

Mensis¹ mehecan XIX et februarii XXV².
Passio sanctae Susannae et Isbozetae, qui
est Adeodatus³.

1. Յայժմ առուր վկայարանութիւնն սրբ-
բոյն Յիզիարուզի, որ թարգմանի Աս-
տուածատուր¹, յամս թարգմանութեանն²
Պարսից³ խորովու սրբւոյն⁴ կաւատայ⁵
եւ է թարգմանութեանն Յունաց Յուստիա-
նոսի թրակացոյ. յորում⁶ ժամանակի⁷
բազումք վկայեցին է Պարս⁸ վասն հա-
ւատոյն⁹ Քրիստոսի : Ընդ որս եւ այր մի
Գրիգոր անուն մեծաւ համարձակութեամբ
վկայեց¹⁰ : Զոր¹¹ տեսալ մի ոմն յոր-
դոցն քրմաց¹², Մախո շանն, է Գրւին
քաղաքի¹³, խղճէր է մոգութենէն եւ¹⁴ երկ-
մտեաց է հաւատոց մոգոցն¹⁵ : Եւ յաւար
միում¹⁶ մոգքն զոճս մատուցանէին աարու-
շանին¹⁷ է Գրւին¹⁸, եւ բոցն բարձրացեալ
այրէր¹⁹ զապարանն, եւ ոչ կարէին²⁰

1. Hodie passio S. Isbozetae — quod vertitur
Adeodatus¹ — iis annis cum in Perside regnaret
Chosroes Cabadis filius et in Graecia Iusti <ni->
anus Thrax². Hoc tempore, in Perside complu-
res martyres facti sunt propter fidem³ Christi;
inter quos et vir quidam nomine Gregorius sum-
ma cum fortitudine martyrium passus est⁴. Quod
cum conspexisset homo quidam e gente sacrifi-
colorum, Machos nomine, ex urbe Dubion⁵,
magicam religionem suspectam habere, et⁶ de
fide magorum dubitare coepit⁷. Die quodam⁸
magi in pyraeo⁹ Dubion¹⁰ sacrificium offere-
bant¹¹, cum flamma sursum assurgens aedes
incendit¹²; neque ignem restinguere poterant¹³.
Quod cum audivisset¹⁴ Armeniae chiliarchus ad
ecclesiam properavit assumensque secum sacer-
dotes cum vivifico¹⁵ (ac) sancto crucis et¹⁶
evangelio, ad aedes se contulit¹⁷. Et continuo

Isbozetes
olim
magus,

Lemma. — ¹ (մեհեկի ը թ) մեհ. ըթ եւ փեռ.
(փեռքվարի C; փեռքվարի D) ին B, C, D; om. I.
— ² վկայութիւն 1. — ³ սրբոյն (ուճ add. supra lin.)
A; om. B, C, D — ⁴ (շուշանայ աւտ.) սրբոյն յիզե-
բուզի աւտուածատուր (աւտուածատուր D) B, C,
D; յիստուածատուր վկային որ սոսի աւտուածատուր I.
1. — ¹ (յայժմ աւտ.) om. B, C, D, I. — ² թա-
ւարութեան C, I. — ³ om. I. — ⁴ որոց I. — ⁵ պար-
սից արքային add. I. — ⁶ յայնմ D. — ⁷ (եւ է
ժամանակի) om. I. — ⁸ (ի Պարս) om. I. — ⁹ անուանն
C. — ¹⁰ om. I. — ¹¹ գնա I. — ¹² որում անուն էր
add. I. — ¹³ (անուն քաղաքի) om. I. — ¹⁴ (խղճէր
եւ) om. B, C, D — ¹⁵ եւ խղճեալ զբոզէր է մո-
գութենէն add. B, C; եւ եւ. զբոզէր է մանկութենէ
add. D; (մախո շանն) մոգոցն) խղճէր է մոգութենէն եւ
եկեալ բնակէր է դուին քաղաք հայոց մասն է պա-
բսիկ մոգ, երկմտի հաւատոց նոցա I. — ¹⁶ (եւ միում) յաւարոն յայնոսիկ I. — ¹⁷ յաարուշանի C;
աարուշանի B; կրակին I; այս է կրակարանն add. B, C, D. — ¹⁸ (ի դ.) om. C, I; եւ մախո ընդ նոցա
add. I. — ¹⁹ սկսաւ այրել I. — ²⁰ կարացին I.

Lemma. — ¹ om. B, C, D. — ² (mensis -
XXV) om. I. — ³ (Passio - Adeodatus) pass.
sancti Izbozetae Adeodati B, C, D; martyrium
Isbozetae (Jistbouzta) martyris qui dicitur Ad. I.
1. — ¹ (hodie - Adeodatus) om. B, C, D, I. —
² (et in Graecia - Thrax) om. I. — ³ nomen B, C,
D. — ⁴ (mart. - est) om. I. — ⁵ (ex - Dubion) om.
I. — ⁶ (magicam - et) om. B, C, D. — ⁷ (de fide -
coepit) et anxius animo fidem magorum abomi-
nabatur B, C; et anx. an. a pueritia indigna-
batur D; et veniens habitavit in Dubion urbe
Armeniorum apud magum persam, dubitans de
eorum fide I. — ⁸ hoc tempore I. — ⁹ quod est
ignis templum add. B, C, D; om. I. — ¹⁰ om. C, I.
— ¹¹ et Machos cum illis add. I. — ¹² incendere
coepit I. — ¹³ ortus estque tumultus in urbe
add. I. — ¹⁴ vidisset B, C, D. — ¹⁵ om. B, C, D. —
¹⁶ sancto add. C, D. — ¹⁷ (cum - contulit) vivi-
ficam (ac) sanctam crucem et evangelium I.

չի՛ուցանել